

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

TREBALL FINAL DE GRAU EN MESTRE/A D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

ESPAIATS

**Un projecte d'Educació Artística basat en
l'espai i el cos**

Alumna: Desirée Monzó Millet

Tutora: Paloma Palau Pellicer

Àrea de Didáctica de la Expresión Plástica

Curs 2015/2016

ÍNDEX

1. Resum.....	1
2. Introducció.....	2
3. Fonaments.....	4
4. Metodologia del projecte “ESPAIATS”	7
4.1. Objectius.....	7
4.2. Continguts.....	8
4.3. Activitats.....	8
4.4. Temporalització.....	10
4.5. Materials i recursos.....	11
5. Resultats.....	12
6. Conclusions.....	18
7. Bibliografia.....	21

1. Resum

Aquest treball es basa en diverses metodologies posades en pràctica per pedagogs destacats i en l'afany de canviar la pràctica de l'art en l'educació. Per a tal fi presentem el projecte de treball "ESPAIATS" que té com a objectiu principal conèixer i experimentar el paper de l'espai i el lloc que ocupa el cos. El projecte s'ha dut a la pràctica en el C.E.I.P. Vicent Marçà en segon curs d'Educació Primària durant tres setmanes dins del període de pràctiques. Per tal d'arribar a l'objectiu correctament, presentem: per una banda, els punts necessaris per a la seua organització i, per una altra, el conjunt d'activitats que formen el projecte. Aquest conjunt es planifica al voltant de tres parts per a seguir el camí adequat cap a la comprensió correcta, com també, a la finalitat de l'objectiu. En primer lloc, la introducció del concepte espai on els alumnes comencen a experimentar la percepció de l'espai i del cos. Arribar a la representació d'aquests conceptes i diferenciar-los. En segon lloc, treballar la relació cos-espai fent ús de materials reciclats mitjançant l'activitat de representar el mateix cos i la relació d'aquest amb l'espai amb l'elaboració de roba i empaquetats. I per últim, concloure el projecte amb la realització d'una obra minimalista. Treballar mitjançant un estil artístic on l'espai és una base fonamental. Seguidament i per a finalitzar el treball, es poden observar els resultats obtinguts amb imatges de les diferents tasques, com també, les conclusions on es tracten la consecució dels objectius marcats prèviament.

Paraules clau: Educació artística, projecte de treball, educació primària, espai i cos.

2. Introducció.

L'educació artística necessita renàixer i la millor forma de fer-ho és per mitjà de l'educador, ja que no es dedica ni temps ni interès. La cabuda d'aquesta disciplina en el sistema educatiu actual és mínima i limitada si es té en compte les múltiples possibilitats que pot garantir per al creixement integral dels xiquets i xiquetes. Aquests no arriben a veure ni una xicoteta pinzellada del món de l'art durant el període de l'Educació Primària en alguns casos. Per aquest motiu, la present investigació parteix de la idea de reivindicar aquest aspecte. Proposar una innovació pel que fa a la seua posada en pràctica en els centres educatius mitjançant la creació d'un projecte.

La investigació va partir d'una recerca de fonts bibliogràfiques relacionades amb l'Educació artística. Entre aquestes, visions sobre la didàctica emprada i la millora d'aquesta. Idees per a canviar la metodologia actual. Com també, fomentar el pes i la importància de l'àmbit artístic en l'escenari educatiu. Visions de la mà de l'historiador de l'art Ricardo Marín i del crític artístic Herbert Read, entre altres. D'altra banda, llibres on constaven treballs de diversos pedagogs posats en pràctica en aules reals. Treballs, projectes, activitats i pautes significatius que canvien totalment el punt de vista dels models tradicionals imposats. El més destacat és obra de l'educador artístic Andrea Cotino que recull un conjunt de propostes interessants.

Posterior a la recollida de dades relacionades amb l'Educació artística, es concreta el tema del projecte a desenvolupar: L'ESPAI. També l'objectiu principal que es vol aconseguir amb el seu treball: conèixer i experimentar el paper de l'espai real com també el lloc que ocupa el cos en ell. Determinats els anteriors, es va continuar amb la recerca de noves fonts com la revisió de les ja establertes. Es tractava d'aconseguir crear una nova proposta de projecte amb pensaments i idees, com també, informació necessària dels autors de referència. Aspectes que donen suport al concepte de l'espai: activitats i projectes relacionats, artistes importants i, alhora, estils artístics. És a dir, a més d'arribar al tema i objectiu, concebre la metodologia correcta com també les tasques a desenvolupar.

Una vegada organitzat el treball, es planifica la posada en pràctica del projecte en una aula real que té lloc en segon curs d'Educació Primària del C.E.I.P. Vicent Marçà situat en Castelló, on es realitzen les pràctiques docents. La intervenció en aquest és fonamental vist els antecedents de la didàctica emprada en la matèria de l'educació artística, ja que, a més del fet de dedicar-li solament una sessió a la setmana, cal destacar que no es sol programar res per a portar-la a l'aula. És clar que els xiquets aprenen conceptes de l'àrea com el dibuix, l'ús de diferents instruments per elaborar diverses tasques, tècniques, etc. Però no tenen establert els objectius ni el nucli fonamental d'aquesta, ja que per a ells és una mera distracció en un temps lliure. Aleshores aquesta raó forma part de l'objectiu d'aquesta investigació. Canviar i millorar el treball dedicat a l'art en aquest curs. Iniciar una altra manera d'actuar enfront dels alumnes en aquest àmbit per realitzar un aprenentatge significatiu i interessant, i alhora, que tinga un objectiu marcat. En aquest cas conèixer l'espai.

La possibilitat de portar a la pràctica el projecte és una manera d'analitzar els resultats i les conclusions que es porten a terme. Però abans cal fer una adaptació de les diferents activitats i continguts al nivell i les necessitats dels alumnes als quals van dirigits. Per tant, s'ha de tenir en compte d'on es parteix pel que fa als coneixements previs i les capacitats d'aquests. Com també en el context del centre, que garantia una clara acceptació, ja que en la majoria de les àrees es treballa mitjançant projectes de treball. A més a més, encara que els recursos disponibles com també les instal·lacions siguen un aspecte limitat, s'ha disposat de temps per a poder realitzar la totalitat de la seua organització, és a dir, tot el necessari per a acabar la feina. Per una altra banda, demanar el permís dels pares o tutors dels alumnes, ja que durant el procés del projecte, es realitzaran fotografies per tal de tenir constància dels resultats obtinguts.

El projecte es va anomenar "ESPAIATS" per tal de deixar clar l'objectiu marcat com també del seu protagonista: l'espai. Els alumnes havien de comprendre i reflexionar sobre el concepte com també tenir-lo en compte durant tot el procés. Representar l'espai, donar-li color, posar-li nom, comparar-lo amb conceptes similars, canviar-lo, etc. Com saber destacar el seu propi cos en ell, protegir-lo, concebre'l, etc. Això determinava els objectius específics derivats de les diferents activitats i que vénen donats pel principal:

- Reflexionar sobre el lloc que ocupa el cos a l'espai real.
- Utilitzar materials reciclats.
- Valorar la importància del reciclatge per al nostre planeta com també de les possibilitats que pot arribar a tenir en l'ús quotidià.
- Conèixer diferents maneres d'apreciar l'art i ser crític.
- Desenvolupar la lateralitat.
- Ser crític amb l'art i saber valorar amb criteri les diferents formes d'expressar-se.
- Aplicar conceptes d'altres àrees, com matemàtiques, en realitzar algunes de les activitats.
- Desenvolupar la creativitat i esprémer-la al màxim.

Es van proposar tres setmanes com a període de realització, durant les últimes setmanes de les pràctiques. En finalitzar aquestes, es va recollir l'acció del projecte en un conjunt de fotografies i anotacions del procés. Aquestes consten en els resultats de la investigació amb la descripció corresponent de cada tasca desenvolupada i del resultat d'aquesta en la seua pràctica real. Pel que fa als resultats respecte a la consecució dels objectius marcats prèviament, s'han redactat les conclusions amb les seues valoracions.

3. Fonaments.

Actualment, l'educació compta amb una gran varietat d'àrees. Aquestes estan classificades segons els continguts i objectius a seguir, però, també, per importància i influència per a l'ensenyament i la nostra societat. L'educació artística ha tingut greus conseqüències en aquest aspecte. El temps dedicat a ella, com també, la seua vertadera dedicació, cada vegada, disminueix més. Segons l'educadora i artista Andrea Cotino (2009), "un dels temes que més d'una vegada hem discutit és el de la diferència i de la possible relació entre el temps de l'art i el temps de l'aprenentatge. La necessitat que té l'art de disposar de temps per arribar a la creació. Temps, també, per a què el nostre pensament pugui transformar-se en la nostra obra i, a la vegada, que aquest pensament es transforme en l'arrel de l'obra". És a dir, el temps de l'art no es respecta, no es reflecteix en l'aprenentatge, sinó que l'aprenentatge depèn d'ell. Per una altra banda, l'ensenyament de l'art també té les seues conseqüències, ja que "l'amplitud del que es podria ensenyar és tan gran que realment no diu res, o millor dir, no t'obliga a res". Aleshores, en aquest cas, l'ensenyament depèn de l'educador. Aquell que elegix quins aspectes aplicar a la seua aula i de quina manera. Responsable de transformar els punts marcats pel currículum vigent a partir de les seues idees i crear aprenentatge baix les seues pròpies normes.

Todos nacemos artistas y nos convertimos insensibles de una sociedad burguesa, porque o se nos deforma físicamente durante el proceso de la educación; o bien, se nos deforma psíquicamente porque nos vemos obligados a aceptar un concepto social de normalidad que excluye la libre expresión de los impulsos estéticos. (Read, 2010, 9)

El nostre afany per experimentar i crear quan som menuts, està contínuament qüestionat i limitat per altre tipus d'intel·ligències. Quant, en realitat, desitgem totalment la llibertat dels nostres impulsos i sentiments. Jugar, saltar, ballar, pintar, crear, deixar solta la nostra imaginació, etc. El xiquet als 11 anys perd l'efecte de l'expressió, és a dir, abandona i elimina la fase abstracta i imaginativa, poc a poc, per iniciar-se en el pensament lògic. "Las actividades creadoras que podrían curar la mente y tornar hermoso nuestro ambiente, unir al hombre con la naturaleza y nación con nación, las dejamos de lado como ociosas, vacías, impertinentes e insanas" (Read, 1986, 175). És lamentable, que sabent les possibilitats d'aquesta àrea en el desenvolupament integral dels xiquets i de les xiquetes, es tinga tan poca consideració per implantar-la d'una manera totalment diferent de l'actual.

En canvi, és molt satisfactori saber que hi ha docent i pedagogs que s'esforcen per canviar aquestes expectatives enfront de l'aplicació de l'art en les aules. En la recerca personal d'aquesta investigació, es van trobar dos llibres amb una gran quantitat d'activitats i projectes que declaraven la guerra a la realitat de les metodologies de molts centres tradicionals. Aquestes es basen en diferents estils artístics i diferents artistes per a desenvolupar l'aprenentatge-ensenyament dels continguts exigits en la normativa vigent, amb l'aplicació d'un aprenentatge significatiu que té en compte els diferents tipus d'intel·ligències infantils:

Por un lado parece conveniente instruir a las nuevas generaciones en los conocimientos que ya se poseen, pero por otro reconocemos que este recorrido no cobra pleno sentido si no se consiguen brotar desde el interior de cada persona lo mejor que tiene de sí misma (Marín, R., 2003, 43).

Models innovadors que donen llibertat a la imaginació dels alumnes i l'augment de la seua creativitat per a determinar el seu propi senyal d'identitat personal. Com també, l'ampliació de fronteres quant a la classificació de les diferents disciplines; la interdisciplinarietat. Aquests van significar una ruptura en el punt de vista que es tenia sobre la metodologia de l'aula. Per aquesta raó, es va seguir el model per arribar a crear un nou projecte destinat l'ensenyament d'un concepte determinat per a elaborar una sèrie d'activitats que garantiren la màxima actuació dels participants en elles i la transformació del concepte inicial davant dels interessos i expectatives d'aquests. El concepte a seguir és "L'ESPAI".

Un dels projectes és "ambigüitats" d'Agnese Poretti elaborat entre 2005 i 2006. Aquest es basa en les distintes percepcions de l'art. Defenia que "l'art és transformació i tota transformació pot contenir alguna cosa màgica, fascinant i vital. [...] Moltes formes de l'art donen una visió distinta de les coses, estimulen una nova percepció." (Cotino, 2009, 73). Cada individu és un món, per això mateixa, existeixen moltes formes de veure l'art, com la vida en general. Algunes activitats destacades consistien a percebre l'espai; treballar l'existència d'aquest, la seua importància en les nostres vides, la seua forma, etc. Una tractava de fer lligams amb cordes en els dits, en les cames i en els braços, per a entendre millor el concepte de la necessitat d'aquest mentre es fan diferents accions com córrer; i l'altra de fer projecció d'ombres en el paper i representar l'espai ocupat i l'espai lliure mitjançant diferents comparacions entre les formes d'aquests.

Aquestes activitats van servir per a elaborar el nou projecte destinat exclusivament al concepte d'espai, però es van incloure per treballar un aspecte en concret: la percepció de l'espai com també la de cos-espai; on calien diferents modificacions seguidament explicades.

Per una altra banda, per a treballar la relació entre el cos i l'espai, les activitats a seguir estan connectades al projecte "Lligats" d'Alessandra Cortesini que reivindica l'aprenentatge de l'educació artística amb la utilització de les inspiracions de diferents artistes per a seguir distints objectius. En aquest cas, ha seguit a Issey Miyake i Christo. El primer és un estilista japonés conegut que elabora roba com si es tractara d'arquitectura. La seua idea es basa a allunyar el cos de l'espai, és a dir, en comptes de vestir al cos diferenciant-lo del seu entorn, aconseguix que aquest forme part d'ell i que en participe activament. En canvi, Christo és totalment el contrari. Treballa la relació del cos amb l'espai amb la idea que aquest es separa, protegeix i es diferencia de l'entorn que el rodeja. Es dedica a lligar i empaquetar objectes, edificis, naturalesa, etc. Deixant als cossos sense cap possibilitat de moure's. Aleshores, les activitats proposades per aquesta pedagoga, consisteixen unir les dues percepcions de la relació cos-espai i treballar-les per experimentar els resultats per traure conclusions.

I per últim, es va fer una cerca d'informació per tots els estils artístics existents al llarg de la història de l'art, tenint en compte la seua visió de l'espai en les diferents obres. Aleshores es va optar per l'estil minimalista. Un estil que va nàixer als anys seixanta caracteritzat per concebre les obres com la interacció entre l'objecte i l'espai que l'envolta; i com a objectes volumètrics de valor autònom. L'escultura no es considera com un objecte principal sinó que es situa i redefineix en relació a l'espai. La visió de l'espectador es considera ja no com a observador de la superfície de l'art, sinó com explorador de les conseqüències perceptives de la seua intervenció en un lloc determinat.

Es basa en la senzillesa de les coses, en colors clars, en la monocromia de les obres i en les superfícies envidrades. És a dir, aquest evita l'exageració i tot el més rellevant per a reivindicar el més important i amb això vol defensar la llibertat. Com també, uns aspectes més essencials dels seus trets característics, és la il·luminació. Amb aquesta converteix l'art en un vehicle de comunicació amb l'espai que l'envolta per tal d'enriquir el conjunt resultant.

Aleshores, per a seguir aquests ideals i elaborar una activitat on es practicaren, es va elegir l'obra de Donald Judd anomenada "Stacks". Caracteritzada per apilaments verticals idèntics col·locats en intervals regulars que intenten produir línies de progressió en la paret.

En conclusió, les activitats proposades pel projecte es posaran en pràctica en una aula real amb la finalitat de traure conclusions de la pràctica. L'àrea on es treballaran és la d'Educació artística. Dins del bloc de continguts; expressió plàstica; segons el Decret 108/2014 en segon curs d'Educació Primària. El projecte pretén treballar l'espai real i el lloc que ocupa el nostre cos en aquest.

- *Característiques del centre i de l'alumnat.*

El projecte es va realitzar en el C.E.I.P. Vicent Marçà de la localitat de Castelló de la Plana situat prop de l'UJI. És un centre de nova creació que està preparat solament per a abastir a l'Educació Infantil al complet i el primer cicle d'Educació Primària. És a dir, el curs més alt de les aules és el de segon de Primària.

En Educació Primària, el funcionament es caracteritza per exercir un ensenyament innovador i constructiu amb ús de llibres de text en totes les assignatures excepte les assignatures de ciències naturals i ciències socials que es treballen per projectes de treball.

L'aula on té lloc el projecte és la de 2n A que té 26 alumnes; 13 xiquets i 13 xiquetes. Aquests es caracteritzen per tindre un bon comportament i nivell acadèmic. No hi ha cap amb adaptació curricular ni deficiències marcades.

Es defèn la importància del reciclatge mitjançant "racons" on els xiquets es poden desfer del material de deixalla amb la finalitat d'utilitzar-lo per a què construïsquen nous instruments amb ells o li donen un nou ús.

4. Metodologia del projecte “ESPAIATS”.

La investigació es centra en l'organització i execució del projecte a treballar. Per tal de fer-ho es té en compte els objectius, continguts i competències marcades per la llei actual d'educació; la LOMQE.

Per a possibilitar l'arribada a l'objectiu principal, com també, als objectius específics la metodologia utilitzada en el projecte “espaiats” segueix una sèrie d'aspectes. Durant el procés de realització es defén un aprenentatge progressiu, és a dir, es comença pels conceptes més simples i es va avançant a cada pas amb altres més complexos per tal de facilitar la comprensió d'aquests i aprofitar al màxim els coneixements previs dels alumnes. Aquest es caracteritzarà pel descobriment guiat, on el paper del docent es tracta d'explicar i d'orientar sense limitar la feina i els xiquets, partint dels seus coneixements previs, van donant-li forma a l'aprenentatge i construint-lo durant les diferents activitats. Sempre es parteix dels exemples significatius i propers per a fomentar la motivació dels alumnes com també la participació màxima d'aquests en totes les tasques establertes.

Totes les activitats, excepte les d'introducció als conceptes, es treballen en grups. Aquests estan disposats de manera heterogènia, és a dir, es valora la riquesa de les diferències entre els alumnes. Cada u d'ells és distint i una manera de completar el seu aprenentatge és mitjançant la cooperació i la col·laboració entre els components del grup. El seu lloc de treball constarà d'un conjunt de taules juntes (una per xiquet).

4.1. Objectius.

L'objectiu principal del projecte “ESPAIATS”, com s'ha dit anteriorment, és: **conèixer i experimentar el paper de l'espai real com també el lloc que ocupa el cos en ell**. Respecte als objectius específics, s'han de tenir en compte un conjunt d'aspectes que vénen donats a partir de la consecució del principal. Aquests són:

- Reflexionar sobre el lloc que ocupa el cos a l'espai real.
- Utilitzar materials reciclats.
- Valorar la importància del reciclatge per al nostre planeta com també de les possibilitats que pot arribar a tenir en l'ús quotidià.
- Conèixer diferents maneres d'apreciar l'art i ser crític.
- Desenvolupar la lateralitat.
- Ser crític amb l'art i saber valorar amb criteri les diferents formes d'expressar-se.
- Aplicar conceptes d'altres àrees, com matemàtiques, en realitzar algunes de les activitats.
- Desenvolupar la creativitat i esprémer-la al màxim.

4.2. Continguts.

Segons el Decret 108/2014, del 4 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana, durant el projecte "ESPAIATS", es segueixen els següents continguts de l'àrea d'Educació artística:

- Observació i interpretació dels entorns natural, artificial i imaginari.
- Detecció, exploració i representació d'objectes.
- Exploració de les possibilitats expressives dels elements que configuren del llenguatge visual.
- Conceptes bàsics de la composició.
- Representació del moviment de persones , animals, coses.
- Perspectiva intuïtiva.
- Tècniques tridimensionals: modelatge i assemblatge.
- Materials útils i suports propis i de deixalla.
- Domini i control de les diferents fases del procés creatiu: experimentació i recerca prèvies; imaginar projectes individuals o col·lectius, fer plans; organitzar el desenvolupament del projecte amb ajuda.
- Interès per les possibilitats que ens ofereixen els diferents entorns artístics: museus, exposicions, artistes, galeries d'art.
- Respecte i valoració de les diferents professions relacionades amb l'expressió artística.
- Expressió d'opinions, gustos i experiències.
- Esforç, força de voluntat. Constància i hàbits de treball.
- Aplicació d'aprenentatge cooperatiu. Cerca d'orientació o ajuda quan es necessita.
- Desenvolupament de projectes en equip de forma guiada, complint amb la part del treball en tasques que impliquen diversos companys.
- Diàleg entre iguals.

4.3. Activitats.

- Primera setmana: Introducció del concepte: espai i cos.
  - Primera sessió: Introducció del concepte.
    1. Escriure "ESPAI" en la pissarra i fer una pluja d'idees per descobrir els coneixements previs.
    2. Preguntar: què hi ha a l'aula? (destacar la importància de l'espai en aquesta pregunta). Explicació del concepte "espai".
    3. Activitat: transformar l'espai. Depén d'on es situen els alumnes. Es treballa la lateralitat de la persona que observa, de la seua situació, de la seua perspectiva, etc.

4. Activitat "lligats". Els alumnes proven si es poden moure sense espais. (Per grups). Es lliguen amb cordons i cordes les extremitats com els dits, els braços, les cames, etc. I intenten moure's.
- Segona sessió: Representació simbòlica de l'espai i del cos.
    1. Activitat "ombres". Es juga amb la llum. Per realitzar l'activitat es necessita una llum amb bastant potència i una pantalla de projector o un llençol penjat o una de les parets de l'aula. Es demana als alumnes que passen davant de la llum i observen el que passa en la projecció de la llum. Ells estaran representats per la seua pròpia ombra, mentre que la resta de la pantalla està ocupada per la llum que no s'oculta. Llavors se'ls destacarà als nens que aquesta part que no s'ocupa és la representació de l'espai real.
    2. Activitat: mural d'illes. Es dibuixa en paper continu les ombres que els nens vulguen d'ells mateixos o d'algun objecte. Després de dibuixar-les, les pinten de negre com a significat d'alguna cosa que ocupa l'espai; que interfereix en ell. I amb la resta de mural, emplenaran l'espai amb dibuixos. Representació de l'espai com alguna cosa que està aquí i que té un paper principal en el nostre entorn.
 Variant: l'activitat també es pot realitzar mitjançant el "plastígraf", és a dir, s'utilitza, en comptes de la projecció de la llum en un suport rígid, un suport transparent, on els nens visualitzen persones, objectes o coses i les dibuixen i pinten. Una altra possibilitat de reflexionar sobre allò que no s'ocupa amb pintura i segueix transparent; la representació de l'espai.
  - Segona setmana: Relació cos-espai.
    - Tercera sessió: "Ens clonem?"
      1. Activitat: Fer una estàtua. Per dur a terme l'objectiu de conèixer el lloc que ocupa el cos a l'espai, se'ls proposa als alumnes que intenten "clonar-se", és a dir, que facen una estàtua amb la intenció de representar-se a ells mateixos amb materials reciclats. Emplenant el seu interior perquè no hi haja cap lloc buit.
    - Quarta sessió: "Fem de dissenyadors".
      1. Aquesta sessió es dona temps perquè aquells alumnes que encara no tinguen finalitzada la tasca anterior de realitzar una estàtua.
 A continuació, es dona pas a una nova activitat: dissenyar roba / "empaquetar el cos".
 Els alumnes dissenyen la roba que volen posar a les seues estàtues. La seua elecció és lliure i plena de possibilitats. Els colors, la textura, els

materials utilitzats, etc. Però es donarà importància a la manera d'embolicar l'estàtua. Si es tracta de roba ampla o de roba ajustada. De la forma que té, si se cenyeix a la silueta, etc.

Es dóna recalcament en aquest aspecte, ja que es relaciona la tasca amb dos artistes: Issey Miyake i Christo. I també en la relació del cos respecte a l'espai.

- Tercera setmana: Treballar l'espai a partir de l'estil artístic minimalista.

- Quinta sessió: Visita a museu virtual

1. Exposició de l'art minimalista en fotografies projectades. Es realitza una espècie de visita a un museu virtual fet per la mestra o mestre. Destacant la importància de les escultures minimalistes i el seu objectiu principal: transformar amb la seua presència l'espai real.

A més d'aportar informació sobre les obres, se'ls dóna llibertat als alumnes perquè opinen sobre el seu punt de vista.

- Sexta sessió: Representació obra minimalista

1. Realitzar una obra de Donald Judd. "Starks".

L'activitat es durà a terme per grups de quatre o cinc persones, ja que l'obra consta de set peces que s'apilen una damunt d'una altra. Llavors cada grup s'encarregarà de fer cada peça per separat, però recalcant que quan aquestes s'unisquen, van a donar un significat total a l'obra en el seu conjunt.

4.4. Temporalització.

El projecte artístic costarà d'un període de tres setmanes dins de l'horari escolar d'una aula de segon de primària real. Es realitzarà utilitzant l'última setmana del mes d'abril i les dues primeres del mes de maig. En aquest cas, les sessions utilitzades no són les destinades a Educació artística, ja que el temps corresponent és de 45 minuts per setmana.

S'utilitzen els dimarts i els dimecres, com es pot observar en la següent taula. Les graelles destacades de verd corresponen a les sessions de les 16:45h fins a les 17h i són de 45 minuts.

	DILLUNS	DIMARTS	DIMECRE S	DIJOUS	DIVENDRE S
Introducció + experimentació Percepció de l'espai i del cos					
Relació cos-espai					
Estil minimalista					

4.5. Materials i recursos.

El projecte defensa la necessitat del reciclatge. Per aquest motiu, en gran part de les activitats els recursos utilitzats són productes de deixalla que els alumnes porten de casa a l'aula per reciclar.

També s'ha de destacar el cos com a recurs humà per a realitzar algunes de les activitats, ja que un dels objectius és reflexionar sobre el lloc que ocupa el cos a l'espai real. D'aquesta manera s'experimenta l'ús del recurs més natural que existeix i del que moltes vegades no es para esment.

Per introduir les sessions, com també per a donar cada apartat, es necessita el projector i la pantalla digital. Es dóna ús a material audiovisual per a realitzar algunes de les activitats. Per exemple per a fer la visita virtual a un museu de les obres que es treballen.

Per una altra part, el material per a les activitats són:

- Cordes o cordons de sabates.
- Paper continu, paper transparent continu, paret blanca... (segons el material que es té a l'abast).
- Retolador permanent negre.
- Cinta adhesiva.
- Pintura tempera líquida de colors.
- Pinzells Núm. 8 I Núm. 12 (el nombre depèn dels alumnes que hi participen).
- Gots de plàstic.
- Paletes per a col·locar la pintura.
- 7 caixes amb les mateixes proporcions amb forma de prisma de dues bases rectangulars i quatre cares laterals.
- Paper de cel·lofana.
- Material de reciclatge.
- Paper capre o qualsevol tipus de tela usada. Com també paper de regal o d'empaquetar.
- Tisores.
- Silicona líquida adaptada a l'àmbit escolar.

(Monzó, Desirée (2016) Materiales. Dues imatges que mostren alguns materials i recursos que van a utilitzar-se en les activitats)

5. Resultats.

En la primera setmana, és a dir, la dedicada a fer una introducció del tema en qüestió (“L’ESPai”), les tasques van eixir millor del que s’esperava. Les setmanes anteriors, la tutora havia parlat del concepte: “la matèria és tot allò que ocupa un espai”. Aleshores, en la primera sessió, en la pluja d’idees, on els alumnes comparteixen els seus coneixements previs, alguns es basaven en aquesta teoria, és a dir, tenien “l’espai” com el lloc que no està ocupat per la matèria. Però altres relacionaven el concepte amb l’espai com l’espai exterior que va més enllà de l’atmosfera del nostre planeta. Aquestes són algunes respostes dels alumnes a la pregunta “¿Què és l’espai?”:

- “Un lloc on no hi ha res”.
- “En l’espai es poden veure els planetes, estrelles...”.
- “Es poden posar mobles”.
- “És un lloc molt fosc i està tot negre”.
- “És un lloc on no es pot respirar”.
- “Allà on caben coses”.
- “Nosaltres ocupem un espai”.

Una vegada explicat el concepte per a construir la base del projecte, es va donar peu a una activitat per a arribar a una millor comprensió. Per aquest motiu les activitats curtes actuen com a introducció. En primer lloc, la perspectiva d’un mateix, és a dir, nosaltres ocupem un espai però també actuem transformant-lo. El punt de vista d’una persona depèn de la situació del seu propi cos en l’espai.

Es demanen voluntaris per a fer l’activitat. Cadascú havia d’estar en un lloc diferent. Aleshores, descrivien el que veien i s’adonaven que ells mateixos podien transformar l’espai a partir de la seua perspectiva.

Una vegada complit el primer objectiu, es va destacar la necessitat de l’espai en la nostra mobilitat. Per a aquest aspecte, es van repartir cordes a cada dos xiquets per a realitzar l’activitat “lligams”. Consistia que u de la parella li ordena a l’altre el que ha de fer. Però aquest tenia un obstacle; està nugat amb cordes.

Com les activitats es van fer curtes i encara quedava temps, es va introduir la primera activitat de la segona sessió: ombres.

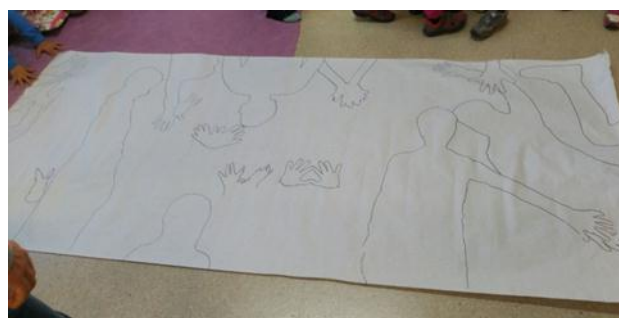

Figura 1. Es va col·locar el paper continu en una de les parets del pati on donava el Sol (focus de llum).

Aleshores, amb ajuda de nous voluntaris, els xiquets es van posar davant per a observar el que passava en la llum; estaven projectant la seua silueta en el paper amb les seues ombres. Així, es va aprofitar l'activitat per a senyalar les ombres d'alguns alumnes en el paper. Com que feia vent, els mestres van ajudar dibuixant amb retolador negre permanent (figura 2).

Figura 2. Imatges que mostren el procés de recollida de ombres. Els mestres van ajudar als alumnes.

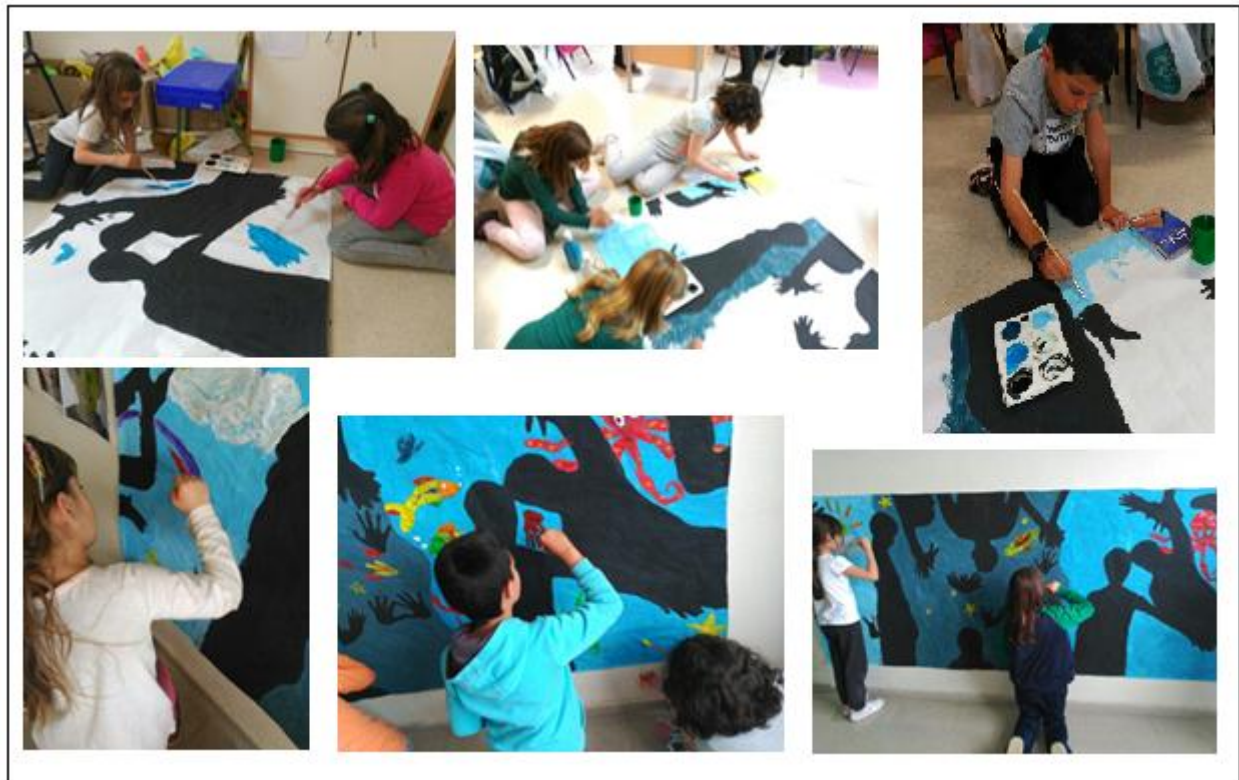
Figura 3. Resultat de la recollida d'ombres.

En la segona sessió, es va començar a donar-li color a les ombres ja dibuixades en el paper.

Figura 4. Representació de l'espai ocupat amb la utilització del color negre.

Seguidament, es va debatre el tema del fons (l'espai). Els temes que es van decidir van ser: el mar, l'espai exterior i el cel. Aleshores, es va partir el mural en tres parts.

Figura 5. Conjunt d'imatges on s'observa el procés de realització del mural d'ombres, on els alumnes pinten el fons (espai no ocupat) de dibuixos.

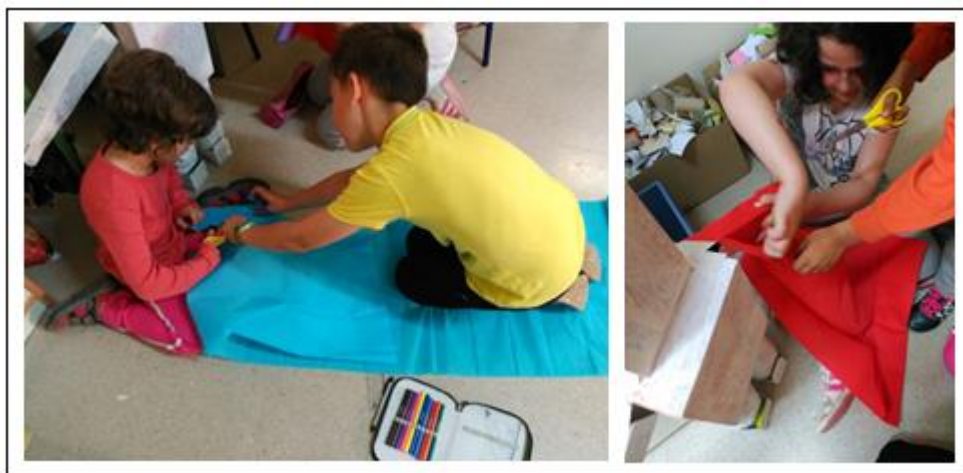
Figura 6. Resultat final del mural de l'activitat ombres.

En la segona setmana, els xiquets es van ficar amb l'activitat de l'estàtua. Es va fer una versió més simple d'aquesta per falta de temps i complicacions a l'aula. La idea principal era que cada alumne realitzara una estàtua basant-se en les seues dimensions. Però sols se'n van fer dues per a posar en pràctica l'activitat.

Figura 7. Els "ninots" es van fer amb caixes de cartó reciclades de diferents mesures i ampolles de plàstic. Després es van pintar de blanc.

Una vegada acabades de muntar i pintar, en la següent sessió, se'ls va dir que els "ninots" necessitaven roba per a tapar-se (empaquetar i dissenyar). Agafaven mesures per a retallar la tela. Es tractava de "empaquetar" cossos; relacionar dos conceptes: cos-espai.

Figura 8. Les dues imatges mostren com els xiquets mesuraven per a fer peces de roba amb paper capré de dos colors diferents.

Figura 9. En aquestes imatges, els alumnes treballen cooperativament per fer el vestuari.

En l'última setmana del projecte, es va posar en marxa les dues últimes activitats que formen un nucli fonamental en la seua execució. En primer lloc, la visita al museu virtual sobre obres importants dels artistes anomenats anteriorment i de l'estil minimalista. Es tractava d'una presentació d'un conjunt de fotografies d'algunes obres que es va fer amb l'ajuda del projector i la pantalla digital. D'altra banda, les explicacions sobre les obres i el seu sentit. Els xiquets i les xiquetes van opinar sobre el que sentien al mirar-les i sobre el que els recordava i transmetia. Van intentar ser crítics al màxim i l'activitat va eixir molt bé.

En acabar, es va explicar l'activitat de realitzar l'última obra que havien vist en la presentació. L'obra "Stacks" de Donald Judd (una d'una sèrie d'obres), que constitueix línies de

progrèssió en la paret, és a dir, apilaments (stacks) verticals de mòduls idèntics, col·locats en intervals regulars.

Aleshores, es va dividir al grup total en 7 subgrups de 4 o 3 alumnes i es va repartir (a cadascun) una caixa de cartó. La primera tasca era traure-li la cara frontal i la darrera, deixant unides sols les parts laterals i les bases.

Figura 10. En aquestes fotografies s'observa el model de caixa utilitzat per a fer l'activitat i el resultat de la seua estructura una vegada s'han tret les parts restants.

Després, acabada l'estructura, es va pintar amb pintura blanca per cobrir els dibuixos de la caixa i, posteriorment, una vegada seca, es va pintar de roig. En acabar, es va col·locar el paper cel·lofana de color verd en una de les parts destapades.

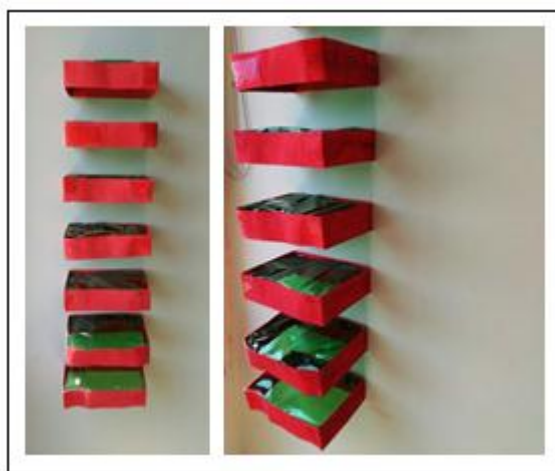

Figura 11. En les imatges destacades els nens pinten les caixes de color roig.

Figura 12. En aquesta fotografia s'observa a una alumna col·locant el paper cel·lofana a una de les caixes.

Realitzades totes les peces de l'estàtua, es va passar a muntar-la per veure l'efecte final. Es va optar per un lloc il·luminat per ficar-la. Com s'ha dit anteriorment, s'han de col·locar totes les peces apilades verticalment a la mateixa distància exactament una de l'altra.

Figura 13. Resultat final de la realització de l'obra minimalista.

En finalitzar el muntatge, es va fer una pluja d'idees sobre l'estàtua. Sobre que els transmetia i el que els semblava. Els alumnes podien admirar detalladament l'estàtua des de qualsevol perspectiva. Aquests són alguns dels comentaris:

- "Pareix una torre."
- "Es pareix a un estant o a un armari sense porta."
- "Està formada per set peces, però totes són iguals i pareix que estiguen unides pel reflex verd."
- "Sembren escalons que ixen de la paret."
- "És com un si estigueres en un ascensor que puja pels pisos d'un edifici." (Mirant des de baix l'escultura)
- "Sembla que forme part de la paret."
- "Em recorda a les línies de la carretera; estan separades per la mateixa distància."
- "És com una prova per a anar a l'espai o una màquina del temps."

6. Conclusions.

El projecte "ESPAIATS" té un objectiu clar i específic. La seua organització es centra en la reflexió i experimentació d'aquelles persones, en aquest cas alumnes, que hi participen. La seua realització ha estat efectiva. Les activitats programades anteriorment s'han desenvolupat correctament, amb temps suficient per a acabar-les tranquil·lament i sense presses. Encara que s'ha de tenir en compte que no s'ha desenvolupat en una aula pròpia. També, és important dir que abans de començar el projecte, se'ls ha repartit als xiquets i xiquetes una autorització per a demanar als pares i mares que els seus fills i filles participaren en el treball pel fet de fer fotografies a menors d'edat i, també, que estigueren informats sobre les activitats a fer.

L'execució dels objectius ha estat marcada en la realització de les activitats per tal que els alumnes estigueren al corrent en tot moment dels conceptes que es posen en pràctica. En primer lloc, els objectius específics que vénen donats en diferents tasques. Com "*desenvolupar la creativitat i esprémer-la al màxim*" i "*desenvolupar la lateralitat*". Aquests s'han tingut en compte durant totes les tasques, ja que els xiquets donen ús a la seua creativitat per arribar a diferents fins marcats per la seua pròpia firma i originalitat. És a dir, marcar una identitat dintre d'una mateixa tasca realitzada per molts individus. D'altra banda, la lateralitat mirada des d'un punt important dins de l'espai, és important per a relacionar-se amb ell i interaccionar-hi, tant com per transformar-lo amb la mateixa ubicació. Ser capaç de marcar la situació d'un mateix.

Pel que fa al reciclatge, és una eina de treball capaç de canviar l'aprenentatge des de diferents àmbits. Ja no sols és utilitzable en l'àrea artística, sinó que pot arribar a omplir les carències de tot l'àmbit educatiu. A més, reivindica una altra forma de treballar i desenvolupar mesures de reflexió sobre el canvi climàtic en els alumnes. Els objectius "*utilitzar materials reciclats*" com "*valorar la importància del reciclatge per al nostre planeta com també de les possibilitats que pot arribar a tenir en l'ús quotidià*", no és que es compliren al màxim durant l'execució del projecte, ja que s'han utilitzat materials no reciclats, però s'han tingut en compte en les activitats més importants. En l'aula on s'ha posat en pràctica, el reciclatge ja formava part com a eina de treball per als alumnes. Però per a xiquets que no mantenen relació amb aquest, seria una idea interessant per a conscienciar-los en un aprenentatge sostenible.

Un altre punt important per al dia a dia en l'aula és "*aplicar conceptes d'altres àrees, com matemàtiques, en realitzar algunes de les activitats*". Es vota per un aprenentatge integral durant tot el projecte. Els xiquets han practicat conceptes classificats en altres àrees que els han servit per a desenvolupar les tasques, com llengua i matemàtiques. S'han expressat en la seua llengua com també han sigut crítics en tot moment en donar la seua opinió sobre els diferents aspectes implicats. Com també, han pres mesures i han utilitzat els centímetres i els metres com a unitats de mesura. I ja sabien de la importància de l'espai per ciències naturals. Per tant, no sols han après conceptes nous, sinó que han treballat i han posat en pràctica altres continguts que ja sabien.

En relació amb els conceptes de l'art, s'ha de dir que els xiquets que han participat, no tenen molt a afegir, ja que en el centre aquesta àrea no és de les més importants i el temps dedicat a ella es resumeix a activitats que manquen de creativitat i ús d'identitat pròpia. En aquestes activitats s'ha donat informació com també s'ha fet una presentació d'obres relacionades en el tema principal. Però a part de tractar alguns estils artístics, es seguien els objectius *“conéixer diferents maneres d'apreciar l'art i ser crític”* com *“ser crític amb l'art i saber valorar amb criteri les diferents formes d'expressar-se”*. L'art pot concebre qualsevol via d'expressió, ja no sols un llenç en blanc o una estàtua d'alguna cosa representativa. Al principi, els alumnes preguntaven si les obres destacades eren “de veritat” estàtues o escultures. No els era familiar l'art des d'aquesta perspectiva tan contemporània i simplificada. Però pel que fa al principi i fi del projecte, els alumnes han obert un poc més el punt de vista que tenien pel que fa a l'art i a les seues diferents expressions. Per a ser xiquets d'entre 7 i 8 anys, han estat crítics sobre allò que se'ls ha ficat davant. Sense cap comentari subjectiu poc favorable ni cap discussió. Han dialogat i expressat el que veien d'una manera molt satisfactòria.

Per últim, les idees principals del projecte “espaiats”: *“conéixer i experimentar el paper de l'espai real com també el lloc que ocupa el cos en ell”* i *“reflexionar sobre el lloc que ocupa el cos a l'espai real”*. El més important era tenir consciència de l'espai com un objecte més en l'aula. Participar i relacionar-se amb ell en tot moment. Tractar-lo no com allò que no es veu ni es nota, sinó com un aspecte fonamental per al nostre dia a dia que de vegades no es té en compte. S'ha destacat el seu paper al principi de totes i cada una de les tasques planificades, com també s'ha comentat en acabar el que han après d'ell. Els alumnes s'han representat a ells com cossos que naden, volen i s'envolten per l'espai i, també, que tenen la qualitat de transformar-lo. Però la idea principal del projecte artístic “espaiats” ha estat complida en el moment en el qual aquests han tingut consciència que allò que s'anomena “espai” conviu en ells en tot allò que fan en el seu dia a dia.

Per concloure la investigació, cal destacar que actualment la facilitat a l'hora de dur a terme l'ensenyament és l'opció més acceptada per a molts docents, ja que aquesta garanteix no fer feina de més. L'educació està formada per diversos pilars que s'anomenen àrees o assignatures i totes són igual d'importantes. Aquestes mereixen, equitativament, dedicació i esforç per tal de ser interessants i motivadores per als alumnes que les cursen. En el cas de l'educació artística, s'ha de dir que hi ha una gran varietat de conceptes que donen l'oportunitat de realitzar activitats innovadores i millorades en comptes del que actualment es pot veure en les aules. Per aquesta raó, s'ha creat aquesta proposta de projecte. “ESPAIATS” s'ha desenvolupat per dues raons. Per canviar la visió de l'art en l'aula on s'ha posat en pràctica i fomentar-la, com també demostrar que es poden aprendre conceptes fonamentals per a la vida quotidiana mitjançant el seu ús. I, per una altra banda, per a transmetre la necessitat d'un canvi de pensament en el sistema educatiu i reivindicar la importància de l'educació artística en ell.

7. Bibliografia.

- Real Decret 108/2014, de 4 de juliol, del Consell, per el que s'estableix el currículum i desenvolupa l'ordenació general de l'Educació Primària en la Comunitat Valenciana.
- Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la de la qualitat educativa (LOMCE)
- Real Decret 126/2014, de 28 de febrer, per el que s'estableix el currículum bàsic de l'Educació Primària.
- Cotino, A. (2009). *Niños, objetos, monstruos y maestros*. Barcelona, España: Editorial GRAÓ.
- Bellocq, G. & Gil Díaz, M. J. (2010). *Tocar el arte: educación plàstica en infantil, primaria y... Técnicas e ideas para el desarrollo de la competencia artística*. Madrid, España: Kaleida Forma.
- Martínez Buenaga, I., Martínez Prades, J. A. & Martínez Verón, J. (2006). *Historia del arte*. España: Editorial ECIR.
- O'Bryan, L. (2004). *Ambientes minimalistes*. Barcelona, España: Atrium Group.
- Read, H. (1970). *Arte y sociedad*. Barcelona, España: Editorial Península.
- Read, H. (1986). *Educación por el arte*. Barcelona, España: Editorial Paidós educador.
- Marín Viadel, R. (2003). "Capítulo 1: Aprender a dibujar para aprender a vivir" (en) *Didáctica de la Educación Artística para Primaria*. Madrid, España: Pearson.
- Koldo, M (1996) *Minimal art, exposición del 2 de febrero al 13 de abril*. Donostia, San Sebastián.